

нальной науки, определения ориентиров для нормотворчества на основе анализа судебной практики и конституционных основ формирования, принятия оценки реализации государственной политики, повышения эффективности отечественного финансового законодательства. Предложено в Положении о Минфине к основным задачам отнести обобщение применения законодательства по вопросам, относящимся к его компетенции.

Ключевые слова: анализ, государственная политика, прецедент, судебная практика, толкование, финансы.

Summary

Trofimova L. Influence of the practice of national courts in the implementation of the financial policy of the state.

The article analyzes the influence of judicial practice in order to improve the implementation of the financial policy of the state. The practice of national courts affect the implementation of the financial policy of the state through the formation of respect for people and the Constitution of Ukraine, by overcoming conflicts and legal gaps, the development of ideas for the development of national science, by defining guidelines for norm-setting on the basis of the analysis of jurisprudence and constitutional bases of formation, by adopting the evaluation of the implementation of public policy, by improving the efficiency of domestic financial legislation. Proposed in the Regulation on the Ministry of Finance of Ukraine to include the main tasks the compilation of the application of legislation on issues related to its competence.

Key words: analysis, public policy, precedent, jurisprudence, interpretation, finance.

УДК 336.01:336.711+347.73

Н. А. ФУКС

Наталія Анатоліївна Фукс, кандидат економічних наук, в.о. завідувача кафедри ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вади-ма Гетьмана»

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТЬ «УНІВЕРСАЛІЗАЦІЯ» ТА «СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ» В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Банківська система відіграє важливу роль в економіці, забезпечуючи її фінансовими ресурсами, обслуговуючи рух капіталу, розрахунки між економічними суб'єктами та реалізуючи інші функції грошово-кредитного характеру. Сучасна банківська система є складним динамічним специфічним утворенням, яке характеризується наявністю великої кількості елементів, що виконують відносно різні функції, оскільки мають різне функціональне призначення, та різноманітністю зв'язків між ними. Банківська система України від початку свого становлення розвивається за моделлю універсалізації банківської діяльності, що пояснюється, зокрема, перманентною нестабільністю національної економіки загалом та її фінансової системи зокрема, превалюванням цієї моделі серед банківських систем європейських держав та процесами глобалізації економіки. Неоднозначне ставлення до тенденції універсалізації банківської діяльності серед вітчизняних фахівців сформувалося поступово на основі вивчення досвіду інших держав, нині воно підтверджується практикою функціонування вітчизняної банківської системи й тому потребує глибокого вивчення.

Становленню та розвитку банківської системи України присвячено чимало наукових праць як вчених-юристів, так і економістів. Зокрема, вважаємо доречним відмітити таких авторів, як Є. О. Алісов, О. І. Барановський, З. М. Васильченко, О. В. Васюренко, О. Д. Вовчак, Л. К. Воронова, Н. І. Гребеник, О. В. Дзюблюк, В. Ю. Дудченко, І. І. Д'яконова, І. Б. Заверуха, І. Б. Івасів, Є. В. Карманов, В. В. Коваленко, Ю. М. Коваленко, А. Т. Ковальчук, О. А. Костюченко, Т. А. Латковська, Б. Л. Луців, І. О. Лютий, Т. В. Майорова, А. М. Мороз, Ю. І. Онищенко, О. П. Орлюк, А. А. Пересада, Л. О. Примостка, М. І. Савлук, Т. С. Смовженко, С. А. Циганов, Н. М. Шелудько та ін. Водночас, вважаємо, що нині недостатньо уваги приділяється питанням сутності універсалізації та спеціалізації в банківській діяльності, їх значенню для розвитку сучасної банківської системи, співвідношенню і взаємозв'язку й розумінню цих тенденцій у науковій та законодавчій площинах.

Метою дослідження є узагальнення наукового й законодавчого підходів до визначення сутності понять «універсалізація» та «спеціалізація» в банківській діяльності та обґрунтування необхідності внесення змін до національного банківського законодавства в частині визначення видового складу банків за функціональною спеціалізацією з урахуванням процесів взаємопроникнення універсалізації та спеціалізації в банківській діяльності, що загалом сприятиме підвищенню ефективності банківського регулювання та нагляду.

Досвід України останніх років довів, що однією з необхідних умов позитивного поступального розвитку національної економіки є ефективно функціонуюча банківська система, адже за відсутності надійного й розвинутого банківського сектору неможливо реалізовувати заходи щодо стабілізації та подальшої реструктуризації й модернізації в економічній сфері. Зважаючи на важливість даного ринкового сегмента для економіки, вагомого значення сьогодні набувають дослідження, спрямовані на надання оцінки відповідності чинних законодавчих засад потребам подальшого функціонування банківської системи.

Впродовж 2014–2017 рр. банківська система України переживає найскладніший етап розвитку за свою двадцяти п'ятирічну історію, опинившись за цей час в найбільш глибокій кризі. Кардинальні зміни в банківській системі держави, зокрема, можна простежити, виходячи з показника кількості діючих банків. Так, за даними Національного банку України, станом на 01 січня 2014 р. в банківській системі нашої держави налічувалося 180 банків, на 01 січня 2015 р. – 163, на 01 січня 2016 р. – 117, а вже на 01 грудня 2016 р. лише 98 діючих банків¹. Таким чином, банківська система втратила 82 банки або 45,6 % від їх загальної кількості на початку 2014 р. Масове банкрутство банків в Україні, яке спостерігається останнім часом, гостро поставило питання про необхідність удосконалення законодавчого забезпечення банківської діяльності, зокрема, в частині здійснення банківського регулювання та нагляду. Відсутність належного законодавчого та державного регулювання банківської діяльності перешкоджає стабільному розвитку банківського сектора, його модернізації на засадах неухильного підтримання фінансової стійкості та ефективності банківської системи загалом, яка, своєю чергою, визначається стійкістю та ефективністю кожного окремого банку як елемента банківської системи.

Законодавчі засади функціонування банківської системи України поступально формуються впродовж її новітньої історії. Як показує аналіз, від початку 90-х рр. XX ст. розвитку банківського законодавства бракувало системного комплексного підходу. Тому зміни, які вносилися до відповідних законодавчих актів, переважно були обумовлені чинниками, які на поточний момент визначали стан національної економіки загалом та банківської системи зокрема, і найчастіше пояснювалися впливом чергової кризи. Натомість, основою для удосконалення банківського законодавства має стати концепція перспективного розвитку банківської системи держави, яка, насамперед, повинна надати відповідь на питання щодо видового складу банків, співвідношення універсалізації та спеціалізації в банківській діяльності тощо, адже не визначившись із цим, неможливо забезпечити ефективність банківського регулювання та нагляду.

На сьогодні маємо констатувати, що законодавство України, починаючи з 90-х рр. XX ст. не приділяло належної уваги визначенню універсалізації та спеціалізації в банківській діяльності. Так, у ст. 6 Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про економічну самостійність Української РСР» від 03 серпня 1990 р. № 142-ХІІ² зазначається, що банківська система нашої держави складається з Національного банку України, Зовнішньоекономічного банку, республіканських акціонерно-комерційних банків, інших кредитних установ різних форм власності. При цьому порядок створення і діяльності на території України банків, у тому числі з участю іноземного капіталу (а, отже, і види банків – *прим. Авт.*), визначається українським законодавством.

Згодом, в ст.ст. 1, 22 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 20 березня 1991 р. № 872-ХІІ³ (втратив чинність) було встановлено, що банки в Україні можуть бути різних видів. Так, у ст. 1 Закону стверджувалося, що банківська система складається з Національного банку України та комерційних банків, у тому числі Зовнішньоекономічного банку України, Ощадного банку України, республіканських та інших комерційних банків різних видів і форм власності, а в ст. 22 передбачено, що банки різних видів і форм власності створюються на акціонерних або пайових засадах. Спільною ознакою для усіх банків незалежно від видів та форм власності було визнано виконання функції, яка відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» 1991 р. полягала у кредитуванні суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів, касовому та розрахунковому обслуговуванні національної економіки, виконанні валютних та інших банківських операцій, передбачених цим Законом. Виходячи зі змісту ст. 3 Закону, в якій було наведено перелік банківських операцій, можна дійти висновку, що банкам вже на той час надавалася можливість розвиватися у напрямку універсалізації банківської діяльності, особливо, якщо взяти до уваги, що закріплений у Законі перелік банківських операцій був не вичерпним (п. 16 в першій редакції Закону передбачав здійснення банками інших операцій, в редакції зі змінами від 26 квітня 1993 р. – з дозволу Національного банку України). У контексті досліджуваного питання наголосимо, що Закон України «Про банки і банківську діяльність» 1991 р. не містив дефініцій понять «універсалізація» і «спеціалізація», а серед видів спеціалізацій банківської діяльності прямо була названа лише одна – ощадна. Так, у ст. 38 Закону зазначалося, що ощадну справу в Україні здійснює Ощадний банк України та інші комерційні банки, а Ощадний банк України є спеціалізованим комерційним банком (ст. 39 Закону).

Наприкінці 2000 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-ІІІ⁴ в новій редакції, який спершу вніс помітні корективи до питання визначення універсалізації та спеціалізації банківської діяльності на законодавчому рівні. Так, у ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» 2000 р. в першій редакції спільним для усіх банків визначено приналежність до юридичних осіб, які мають виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати в сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. Даним Законом у ст. 4 вперше було закріплено класифікацію банків за характером діяльності з точки зору функціональної спеціалізації⁵: відтепер банки в Україні можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані. За спеціалізацією банки поділяються на ощадні, інвестиційні, іпотечні, розрахункові (клірингові). Крім цього, на законодавчому рівні було визначено критерії, за досягнення яких банк мав набути статусу спеціалізованого, а саме: банк набуває статусу спеціалізованого у разі, якщо більше 50 відсотків його активів є активами одного типу, банк набуває статусу спеціалізованого ощадного банку в

разі, якщо більше 50 відсотків його пасивів є вкладками фізичних осіб (ст. 4 Закону) та встановлено обмеження щодо діяльності спеціалізованих банків – спеціалізованим банкам (за винятком ощадного) забороняється залучати вклади (депозити) від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5 відсотків капіталу банку (ст. 48 Закону), або ж навпаки передбачено звільнення від обмежень для інвестиційних банків при здійсненні прямих інвестицій (ст. 50 Закону). Згодом, у ст. 334 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р. № 436-IV⁶, як і попередньо в першій редакції Закону України «Про банки і банківську діяльність» 2000 р., було встановлено, що банки можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані, при цьому названо чотири види спеціалізацій в банківській діяльності – ощадна, інвестиційна, іпотечна і розрахункова (клірингова).

Отже, у першій редакції Закону України «Про банки і банківську діяльність» 2000 р. та в Господарському кодексі України було враховано напрацьовані світовою практикою принципи, які обумовлюють напрями діяльності банків, – принцип універсалізації, коли діяльність банку охоплює широке коло або всі дозволені законодавством операції (ст. 47 Закону), обслуговуючи таким чином різні сектори (галузі) національної економіки, та принцип спеціалізації (або сегментування), за яким діяльність банку зорієнтована, як правило, на певний вид операцій або сектор (галузь) економіки. Зазначені принципи, своєю чергою, обумовили появу таких понять, як «універсальний банк» та «спеціалізований банк». Зазвичай, універсальний банк визначають як: 1) кредитну установу, що здійснює усі основні види банківських операцій: депозитні, кредитні, фондові, розрахункові, інвестиційні і надає послуги⁷; 2) банк, який здійснює всі основні види банківських операцій, крім емісії банкнот: депозитні, кредитні, фондові, розрахункові, довірчі⁸. Що стосується розуміння сутності поняття «спеціалізований банк», то наука ще не виробила єдиного підходу до його визначення, зважаючи на наявність різних ознак для класифікації спеціалізованих банків. Тому скористаємося найбільш поширеним тлумаченням даного поняття. Так, на думку В. І. Лазепки, спеціалізований банк – це банк, діяльність якого внаслідок неринкових обмежень зосереджена на наданні вузького кола послуг та (або) на обслуговуванні чітко визначеного ринкового сегмента споживачів (прошарок населення, галузь економіки тощо) банківських послуг⁹. Отже, спеціалізація розуміється як концентрація діяльності банку на певних операціях або секторах (галузях), в яких останній має набуті переваги.

Надалі вищевказаний перелік видів банків за характером діяльності, а саме за функціональною спеціалізацією, було залишено лише в Господарському кодексі України. Натомість в ст. 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» 2000 р. із викладенням її в новій редакції згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків» від 15 лютого 2011 р. № 3024-VI¹⁰ донині зазначається, що види спеціалізованих банків та порядок набуття банком статусу спеціалізованого визначає Національний банк України. Виходячи з цього положення, можна зробити висновок про те, що центральний банк держави наділений правом вводити до вже закріпленого в Господарському кодексі України переліку спеціалізацій у банківській діяльності нові види спеціалізацій й здійснювати це на рівні підзаконних нормативно-правових актів. У контексті зазначеного привертає увагу те, що в Господарському кодексі України не розкривається сутність тих спеціалізацій в банківській діяльності, які в Кодексі названі, а в нинішній редакції ст. 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність», який є базовим спеціальним банківським законом, критерії, що мають слугувати підставою для набуття банком статусу спеціалізованого, відсутні.

Однак у ст. 4 Закону привертається увага до банку, який має статус Розрахункового центру з обслуговування договорів на фінансових ринках, що кореспондує зі ст. 15 Закону України «Про депозитарну систему України» від 06 липня 2012 р. № 5178-VI¹¹. Водночас, згадка про види спеціалізацій банківської діяльності із прямою вказівкою ощадної спеціалізації лишилася в ст. 48 Закону, яка визначає обмеження щодо діяльності банків, та в ст. 50 Закону стосовно інвестиційних банків, про що вже йшлося вище. Таким чином, на законодавчому рівні все ж таки визнано, що функціональна спеціалізація банків принципово впливає на характер їхньої діяльності, зумовлює особливості формування пасивів та активів, побудову балансу банку тощо. Що ж стосується поняття «універсальний банк», то він взагалі в Законі не згадується. Слід також відмітити, що у ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» 2000 р. зі змінами від 15 лютого 2011 р. в черговий раз змінено формулювання спільної для усіх банків характеристики, а саме: банк – це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків.

Вибірковим на сьогодні є розкриття питання щодо визначення видів банків за функціональною спеціалізацією й з боку Національного банку України. Так, у першій редакції Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженій Постановою Правління Національного банку України 28 серпня 2001 р. № 368¹², у Розділі IX «Спеціальні вимоги щодо діяльності банків» містилося положення про те, що Національний банк України здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків і встановлює спеціальні вимоги стосовно певного виду діяльності банків. При цьому, у відповідності з першою редакцією Закону України «Про банки і банківську діяльність» 2000 р., зазначалося, що банк набуває статусу спеціалізованого, якщо більше 50 відсотків його активів є активами одного типу, пов'язаного з іпотекою, інвестиційною діяльністю (однак, яка саме інвестиційна діяльність малася на увазі, – чи щодо розміщення та обігу цінних паперів, чи щодо надання середньо- і довгострокових кредитів, не уточнювалося – *прим. Авт.*), кліринговою діяльністю, а статусу ощадного банку, – якщо більше 50 відсотків його пасивів є вкладками фізичних осіб. Конкретніше сутність наведених видів спеціалізацій, визначення яких базувалося на оцінці структури активів банку, на той час визначалася в Главі 1 Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень, затвердженого Постановою Правління Національного банку

України 31 серпня 2001 р. № 375¹³ (втратило чинність), а саме: банк набуває статусу спеціалізованого (крім ощадного) у разі, якщо більше 50 відсотків його активів є активами одного типу: для інвестиційного банку – емісія та розміщення цінних паперів, що здійснюються за рахунок грошових коштів приватних інвесторів; для іпотечного банку – активи, розміщені під заставу землі чи нерухомого майна; для розрахункового (клірингового) банку – активи, що розміщуються на клірингових рахунках. Привертає також увагу й те, що в першій редакції Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні Національним банком України було введено словосполучення «уповноважені банки, що спеціалізуються на здійсненні однієї чи декількох банківських операцій, залучають кошти фізичних осіб для довгострокового кредитування будівництва житла», яке також вказувало на різновид функціональної спеціалізації, проте знаходилося за межами визначення на той час на законодавчому рівні видів спеціалізованих банків.

Нині, в Розділі VIII «Спеціальні вимоги щодо діяльності банків» Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні зі Змінами, затвердженими Постановою Правління Національного банку України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» від 28 грудня 2011 р. № 479¹⁴, визначено лише критерій щодо однієї з наведених в Господарському кодексі України спеціалізацій – ощадної, для якої більше ніж 50 відсотків пасивів банку має бути вкладами фізичних осіб, незалежно від типу активів (як бачимо, дефініція суттєво змінилася) та введено новий вид спеціалізованого банку із розкриттям його специфіки – банку довірчого управління (обсяг операцій за договорами довірчого управління у такого банку має становити 100 і більше відсотків сукупних активів).

Вважаємо, що відсутність на законодавчому рівні визначення видів спеціалізацій у банківській діяльності та особливостей кожної з них унеможливило розвиток банківської системи України на засадах поєднання принципів універсалізації та спеціалізації. Саме тому, з одного боку, вітчизняна банківська система від початку свого становлення характеризується як така, що переважно складається з універсальних банків, а з іншого, – в Україні практично не реалізуються механізми створення спеціалізованих банків, які успішно діють в банківських системах інших держав. Проте, як показує світовий досвід, для більшості національних банківських систем характерна наявність універсальних і спеціалізованих банків. Крім цього, відсутність чіткого законодавчого розуміння дозволених спеціалізацій у банківській діяльності ставить під сумнів можливість здійснення Національним банком України ефективного банківського регулювання та нагляду стосовно спеціалізованих банків зокрема та банківської системи загалом.

Водночас, варто підкреслити, що закономірності розвитку банківської діяльності на сучасному етапі зумовлюють співіснування універсалізації банку з його спеціалізацією. Фактично в світовій практиці універсалізація банківської діяльності розвивається паралельно зі її спеціалізацією. Це пояснюється тим, що під універсалізацією слід розуміти право і готовність банку здійснювати всі або переважну більшість дозволених операцій, а не постійне їх здійснення. Таким чином, універсалізація і спеціалізація не виключають, а взаємодоповнюють одне одного. Водночас, однією з проблем, якій не приділяється належної уваги в Україні ані в науці, ані в законодавстві, є необхідність розмежування діяльності банків, в капіталі яких значну питому вагу займають вклади (депозити), та інвестиційних банків. Отже, актуальністю набуває питання раціонального співвідношення універсалізації та спеціалізації в банківській діяльності.

У контексті даного дослідження, на наш погляд, не можна оминати наявність протиріч між нормами Закону України «Про банки і банківську діяльність» 2000 р. та Господарського кодексу України й що найважливіше – Конституції України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР¹⁵. Так, у ст. 336 Господарського кодексу України зазначається, що здійснення функцій банків встановлюються Законом України «Про банки і банківську діяльність». Отже, якщо говорити про функції банків у сенсі напрямів або видів діяльності, то це означає, що в спеціальному банківському законі має бути наведений не лише перелік видів діяльності банків (ст. 47), а й визначені спеціалізації в банківській діяльності. Такий висновок, на наш погляд, підтверджується й вимогою принципу 4 Основних принципів ефективного банківського нагляду (Основних Базельських принципів)¹⁶, відповідно до якого дозволені види діяльності установ, які отримали ліцензію та підлягають нагляду як банки, мають бути чітко визначені. Крім цього, безпосередньо в ст. 1 Закону України «Про банки і банківську діяльність» 2000 р.¹⁷ при визначенні предмету і мети даного Закону наголошено на тому, що він визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення та діяльності банків. Проте найголовніший аргумент щодо необхідності визначення на законодавчому рівні, тобто в Законі України «Про банки і банківську діяльність», видів спеціалізацій банківської діяльності, як нам видається, виходить з ч. 2 ст. 92 Конституції України, в якій проголошується, що виключно законами України встановлюються засади створення і функціонування фінансового ринку. А це і є не що інше, як середовище діяльності банків.

Підсумовуючи вищезазначене, можна сформулювати наступні пропозиції.

1. Виходячи з вимог ч. 2 ст. 92 Конституції України визначити в Законі України «Про банки і банківську діяльність» види спеціалізацій банківської діяльності із наведенням відповідних дефініцій – «універсальний банк», «спеціалізований банк», «ощадний банк», «інвестиційний банк», «іпотечний банк», «розрахунковий (кліринговий) банк», «банк довірчого управління» та інших видів спеціалізацій, відповідно до переліку, який в Законі має бути вичерпним.

2. Викласти друге речення ч. 3 ст. 334 Господарського кодексу України в такій редакції: «Банки можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані – ощадні, інвестиційні, іпотечні, розрахункові (клірингові). Інші види спеціалізованих банків встановлюються Законом про банки і банківську діяльність».

3. Враховуючи світову практику поєднання універсалізації та спеціалізації банківської діяльності та необхідність визначення раціонального співвідношення універсалізації та спеціалізації в національній банківській системі, потребує удосконалення нормативно-правове забезпечення діяльності як універсальних, так і спеціалізованих банків.

- ¹ Основні показники діяльності банків України / Національний банк України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
- ² Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про економічну самостійність Української РСР» від 03 серпня 1990 р. № 142-XII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/142-12>
- ³ Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 20 березня 1991 р. № 872-XII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/872-12> (втратив чинність)
- ⁴ Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р. № 2121-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/ed20001207/page> (перша редакція)
- ⁵ Дзюблюк О. В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин: монографія / О. В. Дзюблюк. – Тернопіль: Видавництво «Тернопіль», 1996. – С. 13.
- ⁶ Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>
- ⁷ Банківська енциклопедія / [Кол. авт.: Савлук М. І., Поддєрьогін А. М., Пересада А. А. та ін.]; під ред. д.е.н., професора Мороза А. М. – К.: Ельтон, 1993. – С. 277.
- ⁸ Економічна енциклопедія: у 3-х т. – Т. 1 / Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – С. 86.
- ⁹ Лазепка В. І. Спеціалізовані банки: напрями та перспективи розвитку в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / В. І. Лазепка. – К., 2005. – 20 с.
- ¹⁰ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання діяльності банків» від 15 лютого 2011 р. № 3024-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3024-17/ed20130609>
- ¹¹ Закон України «Про депозитарну систему України» від 06 липня 2012 р. № 5178-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5178-17>
- ¹² Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління Національного банку України 28 серпня 2001 р. № 368: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/ed20010828/page> (перша редакція)
- ¹³ Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень, затверджене Постановою Правління Національного банку України 31 серпня 2001 р. № 375: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0906-01> (втратило чинність)
- ¹⁴ Зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджені Постановою Правління Національного банку України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» від 28 грудня 2011 р. № 479: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0096-12/paran261#n261>
- ¹⁵ Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
- ¹⁶ Основні принципи ефективного банківського нагляду (Основні Базельські принципи) / Національний банк України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251>
- ¹⁷ Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р. № 2121-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

Резюме

Фукс Н. А. Теоретико-правові засади визначення сутності понять «універсалізація» та «спеціалізація» в банківській діяльності.

У статті проаналізовано наукові підходи до визначення понять «універсальний банк» і «спеціалізований банк». На основі Закону України «Про банки і банківську діяльність» в редакціях 1991 і 2000 рр. та Господарського кодексу України 2003 р. виявлено зміни в законодавчому підході до порядку визначення видів спеціалізації банківської діяльності від чіткого закріплення в законодавчих актах вичерпного переліку спеціалізованих банків до надання Національному банку України права самостійно визначати спеціалізації банківської діяльності. Висловлена точка зору щодо необхідності повернення до першого підходу, оскільки, на думку автора, види спеціалізації банківської діяльності можна віднести до засад створення та функціонування фінансового ринку, учасниками якого є банки, що мають встановлюватися виключно законами відповідно до ст. 92 Конституції України.

Ключові слова: банк, банківська діяльність, універсальний банк, спеціалізований банк, Закон України «Про банки і банківську діяльність».

Резюме

Фукс Н. А. Теоретико-правовые основы определения сущности понятий «универсализация» и «специализация» в банковской деятельности.

В статье проанализированы научные подходы к определению понятий «универсальный банк» и «специализированный банк». На основе Закона Украины «О банках и банковской деятельности» в редакциях 1991 и 2000 гг. и Хозяйственного кодекса Украины 2003 г. выявлено изменения в законодательном подходе к порядку определения видов специализаций банковской деятельности от четкого закрепления в законодательных актах исчерпывающего перечня специализированных банков до предоставления Национальному банку Украины права самостоятельно определять специализации банковской деятельности. Сформулирована точка зрения относительно необходимости возвращения к первому подходу, поскольку, по мнению автора, виды специализаций банковской деятельности можно отнести к основам создания и функционирования финансового рынка, участниками кото-

рого являються банки, которые должны устанавливаться исключительно законами в соответствии со ст. 92 Конституции Украины.

Ключевые слова: банк, банковская деятельность, универсальный банк, специализированный банк, Закон Украины «О банках и банковской деятельности».

Summary

Fuks N. Theoretical and legal basics of determination of essence of concepts "universalization" and "specialization" in banking activity.

Scientific approaches to determination of concepts "universal bank" and "specialized bank" are analyzed in the article. On basis of Law of Ukraine "On banks and banking activity" in editions of years 1991 and 2000 and Commercial code of Ukraine, 2003, changes in legal approach to procedure of determination of types of specialized banking activity are detected, starting from clear recording of comprehensive list of specialized banks in statutory documents to authorizing National bank of Ukraine the right of determine specializations of banking activity independently. The point of view about the necessity of return to first approach is stated, because, in author's opinion, types of specialization of banking activity can be related to basics of creation and functioning of financial market (where banks are participants), and thus should be established by laws exclusively, according to Chapter 92 of Constitution of Ukraine.

Key words: bank, banking activity, universal bank, specialized bank, Law of Ukraine "On banks and banking activity".

УДК 342.9

Є. Ю. ЛИТВИНЕНКО

Євген Юрійович Литвиненко, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОДИФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного оновлення системи адміністративного законодавства України у зв'язку з формуванням демократичних інститутів правової держави, забезпеченням реалізації та захисту фундаментальних прав людини в сфері виконавчої влади в Україні, врахування європейських стандартів діяльності органів публічної адміністрації у вітчизняному законодавстві.

Кодифікація адміністративного законодавства в Україні виступає однією з провідних форм правотворчості, адміністративне законодавство налічує ряд кодифікованих актів законодавства, проте до цього часу не досягнутими залишаються визначені у Концепції адміністративно-правової реформи та доктрині адміністративного права завдання розвитку підгалузей адміністративного законодавства з поступовою їх кодифікацією з урахуванням прикладів країн Європейського Союзу (далі – ЄС).

Основною метою даної статті є: охарактеризувати кодифікацію адміністративного законодавства та її співвідношення з систематизацією, консолідацією законодавства; проаналізувати вітчизняний та європейський підходи до кодифікації європейського законодавства та на основі проведеного дослідження сформулювати пропозиції і рекомендації щодо удосконалення вітчизняної кодифікаційної роботи. Серед основних завдань такі: 1) визначити зміст та значення кодифікації адміністративного законодавства в контексті адміністративно-правової реформи; 2) розкрити ознаки кодифікації адміністративного законодавства, її відмінні та спільні риси у європейських країнах; 3) провести теоретико-правове узагальнення змісту ключових дефініцій та понять, що використовуються в кодифікаційній роботі; 4) визначити наступні напрями розвитку в досліджуваній сфері.

У вітчизняній правовій літературі кодифікацію законодавства розглядають як один із основних видів систематизації законодавства, ефективну форму правотворчості, засіб якісного перегляду великого нормативно-правового масиву, що має важливе значення для спрощення правового регулювання у пріоритетних сферах розвитку законодавства. В Україні до означених пріоритетних сфер необхідно віднести розвиток статусного законодавства про центральні органи виконавчої влади та їх взаємодію з громадянами, адміністративно-процедурне законодавство, адміністративно-процесуальне законодавство, законодавство про публічну (державну) службу, законодавство про основи діяльності органів локальної публічної адміністрації та низку інших важливих напрямів в адміністративно-політичній, соціально-культурній та економічній сферах.

У країнах Європейського Союзу кодифікація адміністративного законодавства була проведена у зв'язку з поглибленням європейської інтеграції на засадах децентралізації публічної адміністрації. Закріплення спільних цінностей та принципів ЄС отримало закріплення в нових редакціях конституцій європейських країн та низці нових кодифікованих актів законодавства в публічно-правовій сфері. До прикладу на сьогодні у Франції в зазначеній сфері діють 23 кодекси, що дає значні резерви інноваційного розвитку вітчизняного адміністративного права при проведенні порівняльно-правових досліджень. Проте комплексність дослідження необхідно забезпечити з урахуванням підходів щодо кодифікації адміністративного законодавства не тільки у фран-